

ZNAČAJ KOMUNIKACIJE U OBITELJI ZA POJAVU POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI

Josipa Bašić
Antonija Žižak

Izvorni znanstveni članak

Odsjek za socijalnu pedagogiju
Fakultet za defektologiju, Zagreb

UDK: 376.5
Zaprimljeno: 08.9.92

Sažetak

Cilj je ovog rada utvrđivanje prediktivnih vrijednosti komunikacije u obitelji na ponašanje djece starije osnovnoškolske dobi. Rezultati se temelje na samopercepciji i samoiskazu učenika sedmih i osmih razreda osnovnih škola grada Zagreba (N=484) o njihovom ponašanju (PON) i kvaliteti komunikacije u obitelji (KUO).

Pomoću regresijske analize temeljene na sedam latentnih dimenzija prostora ponašanja i manifestnih varijabli (150) prostora komunikacije u obitelji, utvrđena je visoka povezanost promatranih prostora, odnosno svaki faktor ponašanja moguće je objasniti specifičnim modalitetima komunikacije u obitelji. Rezultati upućuju na vrijednost učenja komunikacije i drugih socijalnih vještina kao prevencije specifičnih oblika ponašanja djece, odnosno podizanja kvalitete obiteljskoga života.

Ključne riječi: komunikacija u obitelji, ponašanje djece, regresijska analiza

1. PROBLEM

Može li se ponašanje predviđati?

Postoje li varijable koje postižu poželjnu i potrebnu razinu značajnosti u predikciji ponašanja?

Brojna znanstvena istraživanja još uvijek pokušavaju dati odgovor na ova pitanja navodeći, ovisno o sadržaju proučavanja, kao značajne, ne samo pojedine varijable nego i interakcije među fenomenima koje te varijable opisuju, u pravilu tvrdeći kako su upravo te interakcije ono što ponašanje čini tako složenim i teško predvidivim. U tom svjetlu značenje komunikacije u obitelji za predikciju ponašanja mladih na početku adolescentnog razdoblja odista se nameće kao samo jedna od niza mogućih determinanti tog ponašanja. No, s druge strane, prostor komunikacije u obitelji vrlo je kompleksan i dinamičan prostor kojim se najčešće pokriva cjelokupnost međuljudskih odnosa unutar obitelji. Stoga, između ostalog, nije nevažno u kojoj se fazi razvoja nalaze djeca, odnosno u kojoj se fazi roditeljstva nalaze roditelji.

Literatura (Hurlock, 1968; Clarke - Stewart, Perlmutter, Friedman, 1988) ukazuje da je osnovna karakteristika odnosa u obiteljima s djecom adolescentnog uzrasta pokušaj kontrole od strane djece. Taj odnos dosta slikovito definira Montemayor (prema Clarke - Stewart et others, 1988) konstatirajući da su svi roditelji u konfliktu sa svojom adolescentnom djecom, no u nekim obiteljima to je povremena pojava, dok je u drugima stalna

situacija. Konfliktnost je na početku adolescentnog razdoblja veća i smanjuje se prema njegovom kraju. No, usprkos toga, kako nas informiraju istraživanja, djeca su u adolescentnom razdoblju još uvijek jako vezana za obitelj, osjećajući pripadnost i brigu za članove svoje obitelji. Tako su Erceg i Mandić (1987), ispitujući uz ostalo i obiteljske odnose, na uzorku od 368 polaznika sedmoga i osmoga razreda osnovnih škola Sarajeva utvrdili da preko 60% ispitanika uzorka smatra da je vezanost uz obitelj poželjna i značajna, pri čemu čak 63% ispitanika iznosi stav da u teškim životnim situacijama radije traži savjet i pomoć od roditelja nego prijatelja.

Sa stajališta cilja ovog rada posebno su značajni rezultati koje su u svom istraživanju pokrili Himes - Chapman i Hansen (1983) ispitujući razlike između normalnih i delinkventnih adolescenata u percepciji obiteljskih odnosa i self - koncepta. Prema nalazima ove studije delinkventni adolescenti percipiraju svoje obitelji kao daleko manje kohezivne. Oni vide svoje obitelji kao konfliktne, bez orijentacije na planiranje, organiziranje, te bez sadržaja kulturne prirode i sposobnosti da se iskaže obiteljska toplina. Roditelje doživljavaju kao osobe koje postavljaju visoke stnadarde, postavljaju čvrste okvire, diktirajući maloljetniku što da osjeća i odbijajući ga kao individu istodobno.

Istodobno su sebe opisali kao osobe koje sumnjaju u vlastite vrijednosti, vide sebe kao nepoželjne osobe, depresivne, nesretne, te da imaju malo vjere i povjerenja u sebe.

2. CILJ, HIPOTEZE I METODE RADA

Temelj ovoga rada čini izučavanje jednoga segmenta funkcioniranja obitelji - komunikacija, koju se u ovom radu promatra kao prediktor u objašnjavanju složenoga fenomena ponašanja djece osnovnoškolskog uzrasta. To je ujedno i cilj ovoga rada.

Među promatranim prostorima (komunikacija i ponašanje) logično je očekivati vezu koja je značajna i veća u slučaju onih tipova ponašanja koja su sama po sebi jasno i pozitivno usmjerena, a manja u slučaju složenijeg fenomena ponašanja u smislu prisustva poremećaja u ponašanju čija etiologija je složenija i kompleksnija i nadilazi prostor komunikacije u obitelji u njezinom objašnjavanju.

2.1. Uzorak ispitanika

Slučajnim izborom među učenicima sedmoga i osmoga razreda osnovnih škola Zagreba odabrano je 484 učenika, oba spola.

2.2. Uzorak varijabli

Za potrebe ovoga rada uzeta su dva skupa varijabli. Jedan čini manifestni prostor prediktora varijabli - komunikacija u obitelji (150)¹, a drugi 7 orthoblique faktora ponašanja² djece osnovnoškolskog uzrasta (kriterij).

Informacije o komunikaciji u obitelji i ponašanju učenika dobivene su na osnovu samoprocjene, odnosno samopercepcije ispitanika - djece osnovnoškolske dobi.

2.3. Metode obrade rezultata

Podaci korišteni u ovom radu obrađivani su do sada na nekoliko metodoloških načina (vidi Bašić, Žižak, 1991). Procijenili smo važnim upotrebiti i regresijsku analizu koja čini metodološki osnov ovoga rada, kako bi dokučili prediktivni značaj komunikacije u obitelji na ponašanje djece.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Podaci prezentirani u tabeli 1 omogućavaju zaključak prema kojem proizilazi da je prediktorski sustav (150 manifestnih varijabli) kojeg definira prostor komunikacije u obitelji u značajnoj relaciji s kriterijem, odnosno sa svakim

pojedinačnim orthoblique faktorom ponašanja djece osnovnoškolske dobi.

Tabela 1

Regresijska analiza orthoblique faktora ponašanja (OBQ1 - OBQ7) manifestnih varijabli komunikacije u obitelji djece osnovnoškolske dobi

KRITERIJI	PREDIKTORI		
	KUO	1...150	
	DELTA	RO	Q
OBQPON1	.54	.74	.000
OBQPON2	.49	.70	.000
OBQPON3	.39	.62	.02
OBQPON4	.52	.72	.00
OBQPON5	.56	.75	.00
OBQPON6	.51	.72	.00
OBQPON7	.49	.70	.00

Tu generalnu konstataciju moguće je sagledati u prostorima pojedinačnih regresijskih analiza u kojima se u relacije stavljaju pojedinačni orthoblique faktori ponašanja (kriteriji) u odnosu na značajne varijable područja komunikacije u obitelji kao prediktore (tabele 2 do tabele 8)

Prvi orthoblique faktor ponašanja kao kriterij definiran je kao faktor socijaliziranosti u skladu s očekivanjima za dob, a njegova struktura opisuje tip ponašanja mladih bez preddelinkventnih manifestacija, a naročito delinkventnih manifestacija s posebnom orijentacijom na svestrano usklađivanje s krugom društva vršnjaka (uglavnom isti spol) u kojima se kreće. Prema rezultatima iznijetim u tabeli 2 proizilazi da je ovakav tijek ponašanja moguće predviđati na temelju obilježja komunikacije u obitelji. Specifično govoreći terminima komunikacije, takva djeca znaju datume rođenja svojih roditelja, rado se vraćaju kući iz škole, žele sebe prilagodavati drugim članovima obitelji, imaju potrebu da, o za njih važnim pitanjima, obavijeste svoje roditelje, svoje obitelji procjenjuju kao grupu u kojoj se dogovara i usklađuje interese, pridržavaju se pravila i sve to bez suparništva.

Komunikaciju u obitelji koja je definirana kao prediktor ponašanja djece, koje je procijenjeno kao socijaliziranost očekivana za dob, moguće je promatrati kao obitelj u kojoj postoji relativno jasna struktura i pravila, ali je naročito izražena međusobna povezanost, emocionalna pripadnost, poštivanje i potreba za međusobnim usklađivanjem.

Tabela 2

Rezultati regresijske analize OBQ1 kao kriterija i varijabli KOM kao prediktora

OBQ1					SADRŽAJ VARIJABLI
KOM prediktori	R	PART (R)	Beta	Q	
006	-.26	-.22	-.21	.000	znaju datum rođenja svojih roditelja
079	-.27	-.21	-.20	.000	volim se vratiti što prije kući iz škole
143	.27	.18	.19	.001	ne želim sebe prilagoditi drugima, neka se drugi prilagode meni
019	-.31	-.17	-.19	.003	imam potrebu da, o meni važnim pitanjima, obavijestim roditelje
014	-.28	-.15	-.16	.009	u obitelji je prisutno suparništvo
020	-.16	-.14	-.13	.013	ne mogu promijeniti frizuru dok ne dobijem odobrenje roditelja

Drugi orthoblique faktor u prostoru ponašanja djece starije osnovnoškolske dobi usmjeren je u jednom pravcu i definira ga odsutnost interesa ispitane djece u bilo kojem socijalnom kontekstu.

Takvom ponašanju djece značajno doprinosi obitelj za koju je karakterističan nedostatak ili nedovoljna komunikacija (razgovaraju o trećem članu obitelji, roditelji ne znaju za omiljeni predmet djeteta u školi, ne izmjenjuju mišljenja o društvenim problemima) izravnost u komunikaciji, neefikasna komunikacija (nikada članovi obitelji ne naprave ono što se od

njih traži, poruke su izravne, poruke ne utječu na ponašanje). Ipak članovi u ovakvim obiteljima smatraju da im je u obiteljima bolje nego izvan njih, a što može ukazivati da ovakva obitelj zadovoljava neke potrebe i funkcije o kojima ovdje nemamo dovoljno informacija. Može se pretpostaviti u ovakvim slučajevima da su i ovako opisani odnosi u stvari odnosi.

Opravdati ovakvu vezu između prediktora i kriterija je relativno jednostavno jer je za razvoj interesa djece te dobi bitno vođenje i usmjerena aktivnost roditelja, a ne potpuna nestrukturiranost života u obitelji.

Tabela 3

Rezultati regresijske analize OBQ2 kao kriterija i varijabli KOM kao prediktora

OBQ2					SADRŽAJ VARIJABLI
KOM	R	PART (R)	Beta	Q	
067	-.03	-.06	-.07	.000	kad u obitelji dvoje razgovara, odnosi se na trećeg
004	.29	.19	.15	.000	moji roditelji znaju koji je omiljeni predmet u šk.
009	.29	.18	.19	.001	izmjenjujem mišljenja o društ. problemima s drugim članovima obitelji
115	-.10	-.17	-.20	.001	nikad ne napravim što su od mene tražili jer znam da su to zaboravili
087	.11	.14	.15	.010	poruke članova obitelji su indirektno

119	.12	.44	.13	.011	dobivene poruke u obitelji utječu na ponašanje članova
076	-.01	-.13	-.14	.015	članovi obitelji smatraju da im je bolje u obitelji nego izvan nje

Struktura trećeg orthoblique faktora u prostoru ponašanja djece ukazuje na prisutnost preddelinkventnog i delinkventnog ponašanja tipa : bježanje, na druga mjesta, bježanje iz kuće na nekoliko dana, prosjačenje, intervencije socijalne službe i milicije, krađe kako izvan kuće tako i u vlastitoj kući, bježanje iz škole i uništavanje tuđe imovine.

Prediktorski skup varijabli koji doprinosi delinkventnom i preddelinkventnom ponašanju, a ulazi u područje komunikacije u obitelji moguće je definirati kao komunikacijsku nedostatnost (ne slušaju se, ne prisiljavaju se, otvoreno se ne razgovaraju, ono što rade ne odgovara onome što govore). Paralelno s tim ne egzistiraju pozitivne poruke. Karakteristično je još i to da se zajedništvo u tim obiteljima održava isključivo zbog materijalne sigurnosti, a to puno govori o komunikaciji članova te obitelji. To bi moglo govoriti o obiteljima u kojima se zadovoljavaju samo osnovne fiziološke potrebe, a nedostaju svi drugi vidovi psiholoških potreba koje se uglavnom realiziraju u komunikacijskom kontekstu, zato se i zovu psihološke, jer se ostvaruju u komunikaciji s drugim ljudima.

Tabela 4

Rezultati regresijske analize OBQ3 kao kriterija i varijabli KOM kao prediktora

OBQ3					
KOM	R	PART (R)	Beta	Q	SADRŽAJ VARIJABLI
015	.11	-.06	-.07	.000	ponašanje članova obitelji je u skladu s mišljenjima članova obitelji
081	-.19	-.06	-.07	.000	dok govorim roditelji me obično ne slušaju
110	-.08	.16	.21	.003	članovi obitelji prisiljavaju jedan drugog da prihvate određene zaključke
012	.20	.12	.15	.031	u obitelji se otvoreno razgovara
057	-.20	-.13	-.16	.024	obitelj je zajedno jer to zahtijeva materijalna situacija
094	.07	.13	.18	.020	ono što radimo odgovara onome što se govori
127	-.03	.11	.13	.042	omiljena izreka mame - budi dobar pa će ti biti dobro

Treba skrenuti pozornost da se ovi rezultati odnose na tzv. normalnu populaciju djece, a ne na negativno selekcioniranu skupinu preddelinkventne i delinkventne populacije djece.

Kada su u pitanju odnosi s roditeljima djece koja bježe od kuće istraživanja pokazuju nedostatak dosljednosti na strani roditelja, nedostatak učinkovitih odgojnih postupaka kao i postojanje nerealističnih očekivanja od strane roditelja u vezi s prihvatljivim ponašanjima njihove djece. Model obiteljskih međuljudskih odnosa u ovim obiteljima prvenstveno je opisan kao negativan, što znači da su roditelji dominantno usmjereni na kritiziranje, prijetnje, negativne izjave, fizičko kažnjavanje, te da nedostaju pozitivne interakcije - pozitivne izjave, nagrade, pozitivan fizički kontakt i sl. (Wodarski i Ammons, 1984). To potvrđuju i navodi Petersona (prema Wolk i Brandon, 1987) koji nalazi da dimenzije interesa i kontrola roditelja prema adolescentima ima dobru prediktivnu vrijednost za prisutnost ili odsutnost delinkvencije, školskog uspjeha, prijateljstva s vršnjacima i za opću sreću njihove adolescentne djece.

Četvrti orthoblique faktor ponašanja djece imenovan je kao faktor neuspjeha u školi (nedovoljan uspjeh, loša koncentracija, ne traži objašnjenje od nastavnika u školi, izostaje iz škole). Moguće je pretpostaviti da se radi i o skupini djece koja imaju neke specifične teškoće (u odnosu na sebe same i u odnosu na roditelje) koje se očituju u školskoj situaciji. Ako se "izvor" tih teškoća traži u području komunikacije u obitelji, prema nalazima u tabeli 5, onda ih je moguće sagledati u više razina. Jedna od razina je nedostatak pozitivnih poruka koje idu od roditelja prema djetetu, uz

istodobno postojanje kritike i predbacivanja. Druga razina ukazuje na konfliktnost odnosa što samo po sebi nije problem, da ne postoji informacija kako su konfliktne situacije posljedica zlonamjernosti i nepovjerenja. Treće, premda postoje sukobi, važno je istaknuti da obitelj ostaje zajedno jer ih veže materijalna situacija i deklarativno formalno zajedništvo, te percepcija pravednosti i poštenja. U pokušaju da se sumira prediktivno značenje ovakvog tipa komunikacije u obitelji na školski neuspjeh djece, nameće se zaključak o određenoj vrsti poremećenog obiteljskog života na određenoj razini, premda se obitelj uglavnom održava.

Tabela 5

Rezultati regresijske analize OBQ4 kao kriterija i varijabli KOM kao prediktora

OBQ4					SADRŽAJ VARIJABLI
KOM	R	PART (R)	Beta	Q	
035	.25	.18	.19	.001	nastale greške u obitelji rješavaju se ukazivanjem na pozitivno ponašanje
044	-.11	.16	.17	.004	za nastale događaje u obitelji njeni članovi nisu zainteresirani
077	-.19	-.15	-.15	.006	u obitelji dolaze do izražaja nesugalasice
006	.20	.13	.13	.019	znam datum rođenja roditelja
057	-.29	-.12	-.13	.034	članovi obitelji su zajedno zbog materijalne situacije
062	-.04	-.11	-.11	.052	u mojoj obitelji sve se zasniva na pravednosti i poštenju
083	.16	.13	.15	.017	među članovima obitelji vlada povjerenje
096	-.08	.14	.14	.015	članovi obitelji u sukobu se štede
097	-.27	-.13	-.14	.018	konfliktne situacije posljedica su zlonamjernosti
107	-.06	-.11	-.10	.048	roditelji me obično pitaju gdje želim na ljetovanje
115	-.24	-.12	-.14	.027	nikad ne napravim što traže jer su zaboravili
125	-.27	-.12	-.13	.031	već ispravljene jedinice roditelji mi predbacuju

Peti orthoblique faktor ponašanja djece imenovan je kao faktor otpora prema autoritetima premda ga je možda jednostavnije promatrati kao otpor prema vršnjacima, nastavnicima i odraslima uopće, uz potrebu odvajanja u svijet lošeg društva.

Ovakvoj strukturi ponašanja djeteta u smislu predikcije tog ponašanja, doprinosi slijedeća

struktura obiteljskih varijabli: obitelj nije ugodno mjesto da bi se u nju dijete rado vraćalo poslije škole, nema komunikacije roditelj - dijete, sve poruke roditelj - dijete uglavnom idu u negativnom pravcu, postoji nedostatak pozitivnih potkrepljenja, članovi obitelji se procjenjuju kao individualisti koji se međusobno omalovažavaju.

Obitelj kao što je prethodno opisana očito ne

pruža djetetu mogućnost zadovoljavanja psihičkih potreba, naročito za pripadanjem - ljubavi, poštovanjem, ne pruža ni model za adekvatne socijalne odnose, te se dijete upravo razvija na opisan način, pružajući otpor prema svemu što dolazi iz vanjskog svijeta, nalazeći sebi prostor među onima koji su mu slični, a koji mu pružaju ljubav i uvažavanje.

Tabela 6

Rezultati regresijske analize OBQ5 kao kriterija i varijabli KOM kao prediktora

OBQ5					SADRŽAJ VARIJABLI
KOM	R	PART (R)	Beta	Q	
058	-.03	.18	.20	.000	članovi obitelji su zajedno jer toleriraju jedan drugoga, ali se ne vole
127	.09	.15	.15	.006	omiljena izreka moje mame: budi dobar pa će ti biti dobro
028	.38	.06	.07	.007	mislím da je ugodno živjeti u mojoj obitelji
079	.31	.15	.14	.007	volim se vratiti što prije kući iz škole
004	.28	.15	.13	.008	moji roditelji znaju koji mi je omiljeni predmet u školi
071	-.23	-.14	-.15	.010	"ti još ništa ne znaš o životu", omiljena izreka mojih roditelja
051	-.18	-.14	-.13	.014	članovi moje obitelji su individualisti
038	-.18	-.14	-.14	.014	u mojoj obitelji česte su kazne i zabrane

Struktura šestoga faktora ponašanja djece imenovana je kao faktor formalne nediscipline, koja se dominantno očituje u školi te u odnosu prema vršnjacima.

Premda rezultati regresijske analize, prezentirani u tabeli 7. ukazuju na značajnost navedenih prediktivnih varijabli komunikacije u obitelji na varijablu kriterija - ponašanje djece

(OBQ6), ne nalazimo smislenim interpretirati njihovu vezu. U ovom slučaju nalazimo neodgovarajuće odnose, ali ne postoji dovoljno indikatora koji bi omogućili zaključivanje o biti tih neadekvatnih odnosa. Čini se da je prostor komunikacije u obitelji, kako je definiran u ovom radu, nedovoljan da objasni ovakvo specifično ponašanje djece.

Tabela 7

Rezultati regresijske analize OBQ6 kao kriterija i varijabli KOM kao prediktora

OBQ6					SADRŽAJ VARIJABLI
KOM	R	PART (R)	Beta	Q	
069	-.19	-.06	-.06	.000	kada u obitelji dvoje razgovara odnosi se na 3. člana
075	.10	-.16	-.19	.003	međusobni odnosi u obitelji su nezadovoljavajući
150	-.33	-.15	-.16	.006	ne razmišljam o tome kako se moji roditelji osjećaju
079	.26	.14	.14	.010	volim se vratiti što prije kući iz škole
006	.27	.14	.13	.013	znam datum rođenja svojih roditelja

004	.24	.12	.11	.030	roditelji znaju moj omiljeni predmet u školi
019	.32	.11	.13	.047	imam potrebu da, o meni važnim pitanjima, obavijestim rodit.
039	.00	.12	.12	.026	za moje roditelje ja sam dijete kada treba izaći, a odrastao kada treba nešto napraviti
064	-.13	.11	.14	.042	svatko voli samo sebe
194	-.24	-.11	-.12	.050	ono što radimo u obitelji, odgovara onome što govorimo
145	-.13	.11	.12	.054	članovi obitelji najviše postižu kad se rasplaču

Sedmi orthoblique faktor ponašanja djece definiraju varijable koje primarno ne pripadaju prostoru ponašanja (bile su u upitniku, ali ga kontekstualno objašnjavaju). Taj faktor nazvan je faktorom percepcije lošeg stanja u sredini. Sredinu u ovom slučaju predstavljaju : obitelj, škola, vršnjaci.

Varijable koje čine značajan prediktorski skup (KOM) ne daju dovoljno informacija o potvrdi lošeg stanja u obitelji koju percipiraju i deklariraju djeca (u upitniku - ponašanja). Može se pretpostaviti da relativna konfuzija u obiteljskiom komunikacijskom lancu jest ona koju djeca percipiraju kao loše stanje u obitelji. Rezultati nekih istraživanja (Wolk i Brandon, 1977) ukazuju na postojanje težnji (istina)

delinkventnih adolescenata da preko loše percepcije roditeljskih odnosa racionaliziraju svoje neprihvatljivo ponašanje. I uz takvo tumačenje, a imajući u vidu tzv. normalnu populaciju koje se, istina izjašnjava i o svojim poremećajima na planu ponašanja, ostaje pitanje prediktivne vrijednosti specifičnih varijabli komunikacije u obitelji na ponašanje djece, odnosno njihovoj percepciji lošeg stanja u obitelji. Moguće odgovore treba tražiti i u metodološkom smjeru. Naime, sedmi orthoblique faktor ponašanja djece je posljednji u strukturi i ako takav dosiže najmanji postotak valjane varijance sistema varijabli iz kojih je izoliran, a najmanje (ništa), odgovara upravo prostoru ponašanja.

Tabela 8

Rezultati regresijske analize OBQ7 kao kriterija i varijabli KOM kao prediktora

OBQ7	KOM	R	PART (R)	Beta	Q	SADRŽAJ VARIJABLI
094	.17	.06	.07	.000	ono što u obitelji radimo	odgovara onome što se govori
105	-.17	.06	.07	.000	u obitelji se zataškavaju	različita mišljenja
004	.27	.12	.12	.028	roditelji znaju moj omiljeni	predmet u školi
012	.29	.11	.13	.044	u obitelji se otvoreno raz-	govara o bilo čemu
081	-.35	-.12	-.13	.037	dok govorim roditelji me ne	slušaju
084	.07	-.11	-.12	.048	članovima obitelji je jasno	što se od njih zahtijeva

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Na osnovu samoiskaza učenika starijeg osnovnoškolskog uzrasta o vlastitom ponašanju i samopercepcije komunikacije u vlastitoj obitelji, regresijskom analizom utvrđivan je prediktivan doprinos komunikacije u obitelji ponašanju djece.

Generalno govoreći moguće je zaključiti kako je pronađena značajna prediktivna vrijednost komunikacije u obitelji na ponašanje djece. Uvidom u pojedinačne regresijske analize vidljivo je da se ponašanje djece, promatrano kroz latentne strukture ponašanja, mogu predviđati na osnovu različitog doprinosa pojedinih struktura varijabli komunikacije obitelji.

Prema rezultatima (isto istraživanje) koje navodi Brajša (1991) može se ustvrditi kako je za ponašanje djece koje se označava adekvatnim i očekivanim za dob, važna komunikacija u obitelji u funkciji obiteljskog zajedništva, unutar obiteljske suradnje i unutar obiteljskog sporazumijevanja.

Suprotno od toga, za odstupanja od očekivanog i adekvatnog ponašanja, odgovorni su različiti oblici disfunkcionalnosti komuniciranja među članovima u obitelji. Te različitosti svode se na: nedostatnu komunikaciju, neiskrenu komunikaciju, nedostatak zajedništva, orijentiranost na članove obitelji ponaosob - individualiste, negativne poruke, kritike, omalovažavanje, zajedništvo samo zbog materijalne sigurnosti.

Mogućnost predikcije ponašanja djece preko osobitosti komunikacije u obitelji, prema

navedenim rezultatima, je očita. Ipak, treba naglasiti kako je predviđanju ponašanja djece potrebno prići izučavajući i druga (biopsihosocijalna) moguća "izvorišta" različitih oblika ponašanja djece. Ali, ako ostanemo na komunikaciji u obitelji, važno je naglasiti kako je komunikacija svojevrsno znanje, vještina, te je kao takva moguća za učenje i treniranje.

Kada su u pitanju roditelji i to roditelji tzv. normalne populacije djece i njihova kvaliteta komuniciranja (posebno komunikacija u odgoju), onda je u funkciji prevencije poremećaja u ponašanju djece moguće razmišljati o organiziranju komunikacijskih treninga, škola za roditelje ili sličnih oblika rada s roditeljima. Navedeni rezultati poticaj su da se i kod nas, kao i u svijetu, u većim razmjerima započne takve treninge i evaluiira njihova učinkovitost.

LITERATURA:

1. Bašić, J.; A. Žižak (1991): Relacije faktora komunikacije u obitelji i poremećaja u ponašanju djece. *Defektologija*, 28, 2, 125-135.
2. Brajša, P. (1991): Interpersonalna komunikacija u obitelji. *Defektologija*, 28, 2, 117-125.
3. Clarke-Stewart, A.; Perlmuter, M. and S. Friedman (1988): *Life long human development*. John Wiley and Sons, New York.
4. Erceg, V.; P. Mandić (1987): Odnosi među polovima i roditeljstvo. *Svjetlost*, Sarajevo.
5. Himes-Chapman, B.S. and J.C. Hausen (1983): Family environments and self-concept of delinquent and mentally ill adolescents. *Family Therapy*, Vol 10, br 3, 289-298.
6. Hurlock, E.B. (1968): *Developmental psychology*. Mc Graw-Hill Book Company.
7. Wodarski, I.S. and P.W. Ammons (1984): *Comprehensive Treatment of Runaway Children and Their Parents*. *Family Therapy*, Vol 11, br 1, 228-240.
8. Wolk, S. and J. Brandon (1977): Runaway Adolescents' Perceptions of Parents and Self. *Adolescence*, Vol 12, br 46, 175-187.

Bilješke:

¹ Upitnik komunikacije u obitelji (KUO) konstruirali su P. Brajša, M. Mejovšek, J. Bašić i A. Žižak. njime je pokriveno pet osnovnih područja obiteljske interpersonalne dinamike (150 varijabli) prema P. Brajši:

1. karakteristike obiteljskog interpersonalnog sustava,
2. karakteristike obiteljskog interpersonalnog cirkulariteta,
3. karakteristike obiteljskih interpersonalnih odnosa,
4. karakteristike obiteljske interpersonalne komunikacije,
5. karakteristike obiteljskog interpersonalnog prilagodavanja.

Procjena metrijskih karakteristika Upitnika komunikacije u obitelji pokazala je da taj instrument ima sasvim zadovoljavajuću pouzdanost i valjanost.

² Upitnik o ponašanju djece (PON, 58 varijabli) konstruirao je V. Kovačević s intencijom utvrđivanja manifestnog ponašanja u različitim situacijama u kojima se nalazi populacija učenika.

- Faktori ponašanja učenika su:
- OBQPON1-socijaliziranost u skladu s očekivanjima za dob
 - OBQPON2-odsustvo interesa
 - OBQPON3-predelinkventno i delinkventno ponašanje
 - OBQPON4-neuspjeh u školi
 - OBQPON5-otpor prema autoritetima
 - OBQPON6-formalna nedisciplina
 - OBQPON7-percepcija lošeg stanja u sredini